

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE KELİME HAZİNESİNİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Murat ÖZBAY

Arş. Gör. Deniz MELANLIOĞLU

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Bireyler arası iletişimde kelimeler, önemli bir işleve sahiptir. Bireyin sahip olduğu kelime hazinesi, onun anlama ve anlatma becerisini etkilemektedir. Bu çalışmada kelime hazinesinin önemi vurgulanmakta; öğrenciye yeni kelimelerin kazandırılması sırasında dikkat edilmesi gereken noktalar ve kelime öğretim yöntemleri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, kelime hazinesi, kelime öğretimi, kelime çalışmaları.

IMPORTANCE OF VOCABULARY IN TURKISH EDUCATION

ABSTRACT

Words have an important function in communication. In this study the importance of vocabulary is emphasized; the points need to be careful during education of student on new words and word training techniques are being investigated.

Key words: Turkish education, vocabulary, teaching word, vocabulary exercises.

GİRİŞ

Dil, hem zihinsel gelişmenin göstergesi hem de anlamının aracıdır. Bu tanım, dilin çocuğun bilişsel ve sosyal gelişiminde ne denli önemli bir yer kapsadığını açıkça ortaya koymaktadır. Dil aynı zamanda çocuğun sosyal beceriler edinmesinin ve bu becerileri kullanmasının da aracı ve ön koşuludur. Sosyal becerilerin başında gelen iletişim, bunu gerçekleştirecek araç olan dilin de gelişmesine bağlıdır.

Dilin özelliklerinden birisi, düşünce ile iç içe olmasıdır. Düşünceler dil yardımıyla ortaya konarak başkalarına iletilir. Düşüncelerin gelişmesini sağlayan temel unsur, kelimelerdir. Kelime ve kavram zenginliği düşünme sürecinde akılcılığa ve düşünce zenginliğine işaret eder (Budak, 2000). İnsanın kelime ve kavram yönünden zengin bir birikime sahip olması, düşüncede de zengin olmasını sağlar. Bu nedenle Türkçe eğitiminde kelime öğretimine ayrı bir önem verilmesi gerekmektedir.

Her dil etkinliği önce bireysel sonra da toplumsal özellikler arz eder. Dil, toplumsal bir kurumdur ancak bireyden bireye farklılık gösteren özellikler taşır. Bireyler arasındaki duyuş ve düşünüş ayrılıkları bireye özgü de bir dilin olduğunu kabul ettirmektedir. Aynı aile ya da sınıftaki çocukların, farklı kelime hazinesine sahip olmaları, onların bireysel özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

İnsanların ilk öğrendikleri dil, ana dilleridir. Dil gibi karmaşık bir sistem, birey tarafından kendi kendine ve hızla geliştirilmektedir. Özbay (2001), okul öncesi çocuklarının kelime hazinesinde yer alan kelimelerin hem sayı hem tür bakımından çeşitliliğinin oldukça fazla olduğunu ifade etmektedir. 6 yaşından itibaren çocuğun sahip olduğu dil, okulda belli bir program ve plan doğrultusunda geliştirilir. Çocuğun sahip olduğu dilin zenginleştirilmesinde “kelime öğretimi”nin önemi oldukça fazladır denilebilir.

Türkçe eğitiminde temel dil becerilerinin kazandırılması hedeflenmektedir. Ancak bu becerilerin kazandırılabilmesi için öncelikle bazı ön koşul edinim ve öğrenmelere ihtiyaç vardır. Bunlardan birisi de kelime bilgisinin geliştirilmesidir (Budak, 2000).

Okullarda kelime öğretimi, Türkçe derslerinde sistemli bir şekilde yapılmaktadır. Türkçenin ana dili olarak öğretiminde amaç, dil becerilerini geliştirmektir. Bireylerin bu becerilerinin geliştirilmesiyle hem anlamaları hem de duygularını ve düşüncelerini tam ve doğru olarak anlatmaları sağlanmaktadır (Kavcar, Oğuzkan, Sever, 1995). Bu

beceriler, bir bütün olarak ele alınmalıdır. Kelime öğretimi de bu bütünün bir parçasıdır. Çünkü anlama becerisindeki gelişme, kelime hazinesini zenginleştirerek öğrencinin anlatma becerisini de olumlu yönde etkileyecektir (Sever, 2000). Karatay (2007) bu noktayı, “Dil becerilerinin bireye kazandırılması ve bireyin bu becerileri aktif olarak kullanabilmesi, edinilmiş zengin kelime hazinesine bağlıdır.” ifadesi ile vurgulamaktadır.

Kelime ve Kelime Hazinesi

Kelime, ifade etmek istediğimiz düşüncelerin, tavırların göstergesidir. Akyol (1997), kelimeyi, tecrübelerin hafızada depolanmış şekli olarak tanımlamaktadır. Aksan (1990), kelime adını verdiğimiz işaret, bir kavram, bir de ses yönü olan her dilin kaynaşmış bir düşünce ses bileşimidir, dildeki başka öğelere ilişkili bir anlama ve anlatma birimidir derken Kantemir (1997) kelimenin, anlam taşıyan ve cümlenin kurulmasında etken rol oynayan ses ya da ses topluluğu şeklinde tanımını yapmaktadır. Korkmaz (1992), “Bir veya birden çok ses öbeğinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında zihinde tek başına kullanıldığında belli bir kavrama karşılık olan somut veya belli bir duygu veya düşünceyi yansıtan soyut yahut da somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimi” şeklinde ifade eder (s. 100). Bu tanıma göre kelime hem bir anlam hem de bir şekil birimidir. Kelime ile kavram arasında yakın bir ilişki mevcuttur. Kelime, söylendiğinde onu karşılayan kavram akla gelir. Bunların oluşması için de duygu, düşünce, hayal vb. hafızada tasavvurunun bulunması ve bunu ifade eden bir kelimenin olması gerekir (Alperen, 2001).

Kelimeler yalnızca anlatmaya değil, anlamaya da yaramaktadır. Kelimelerin anlamı bilinmeden okunanların ya da söylenenlerin anlaşılması imkânsız gözükmektedir. Bir metinde okuyucunun anlamını bilmediği kelime sayısı çoksa metnin anlamının kavranması da zorlaşır.

Kelime bilgisi; derinlik (kelimelerin çeşitli anlamlarını bilmek), genişlik (çeşitli konularda kelimeler bilmek), ağırlık (bir konuda oldukça çok kelime bilmek) olmak üzere üç boyutta tanımlanmaktadır. Bu boyutlar çocuklar büyüdükçe ilerleyip gelişir (Göğüş, 1978). Akyol (1997), yapılan araştırmalarda kelime bilgisinin derinlik boyutunun ihmal edildiğini ifade etmektedir.

Bireyin kendini ifade edebilmesinde ve iletişimde bulunduğu kişileri anlayabilmesinde sahip olduğu kelime bilgisinin önemi büyüktür. Bir kişinin kazandığı kelimelerin hepsine kelime hazinesi denir. Korkmaz (1992) kelime hazinesini; “Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı.” şeklinde tanımlamaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında bu kavramın; sözcük dağarcığı, söz dağarcığı, kelime serveti, söz varlığı vb. isimlerle de karşılandığı görülmektedir. Çalışmalar incelendiğinde dile getirilen bu kavramların, aynı anlamı karşılamak için kullanıldığı söylenebilir. Sıralanan bu kavramlar arasında “söz varlığı”nın anlamının diğerlerinden farklılık taşıdığı Aksan (1980)’ın “Söz varlığı, temel veya çekirdek kelimeler yanında; yabancı kökenli kelimelerden, deyimlerden, atasözleri, bilim, sanat ve teknik alanlara ait kavramlardan oluşan terimler ile kalıp sözlerden meydana gelmektedir. Temel sözcükler de denilen temel söz varlığı, bir ulusa atalarından kalmış olan en eski metinlerde görülen ve insan için birinci derecede önemli sayılan öğelerdir. Bunlar, organ adları, yiyecek-içecekler, tarım araçlarıyla, insanlarla yakın ilişkisi bulunan hayvanlarla ilgili adlar, akrabalık adları ve sayı gösteren sözcüklerdir.” tanımı ile ortaya çıkmaktadır. Ancak Türkçe Sözlük’te kelime hazinesi ile söz varlığı aynı anlamda düşünülmektedir (TDK, 2005).

Kelime hazinesi, bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi ifade etmektedir. Bu birikimi en verimli şekilde artırma ve kullanmayı sağlayacak ortam, Türkçe dersleridir. Bu derste kelime hazinesini zenginleştirme çalışmaları ile öğrencinin hem dili iyi kullanması hem de düşünce dünyasını geliştirmesi sağlanır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5. Sınıflar)’nda bu konu ile ilgili olarak “Okuma sürecinde öğrencinin kelimeleri tanıması oldukça önemlidir. Kelime tanıma; öğrencinin zihinsel sözlüğünü kullanarak kelimenin anlamını belirlemesi sonucu gerçekleşmektedir. Kelimenin anlamı belirlenirken ön bilgiler kullanılmaktadır. Kelimelerin doğru tanınması; cümlelerin, paragrafların ve giderek bütün metnin yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kelime çalışmalarına gereken önem verilmeli ve öğrencilerin söz varlığı geliştirilmelidir.” (2005) ifadeleri yer almaktadır. İlköğretim ikinci kademe Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8. Sınıflar)’nda bu hususa Genel Amaçlar içerisinde yer verilmekte ve öğrencinin, “Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri amaçlanmaktadır.” denilmektedir.

Bu ifadeler Türkçe eğitimi içerisinde kelime hazinesine ne derece önem verildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Kelime hazinesinin genişliği, anlama ve ifade yeteneğini de etkilemektedir. İnsanların birbirlerini anlamasında da kelimeler önemli bir işleve sahiptir. Tosunoğlu (1999) bu konuda aynı dili kullanan insanların ortak kelime hazinelerinin belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bireyde kelime hazinesi, aktif ve pasif kelimeler olmak üzere iki türlü işleyiş gösterir. Aktif kelimelerin sayısı, pasiflere göre daha az olmaktadır. Çünkü insanlar dinleyerek, okuyarak, görerek değişik konularda binlerce kelimeyi anlamakta ancak uğraşları ve ilgileri doğrultusundaki kelimeleri seçerek kullanmaktadırlar. İnsanların anlamak için zihinsel süreçlere işledikleri kelimeler pasif, anlatmak için zihinde işleyerek yeni yapılar oluşturduğu kelimeler ise aktif kelime olarak adlandırılabilir.

Kelime öğretiminde düşünülmesi gereken ilk nokta, hangi kelimelerin öğretileceğidir. Bu sorunun cevabı; *“Öğrencilerin günlük hayatta karşılaşabilecekleri ve asıl önemlisi, kendi düşüncelerini, duygularını, dileklerini yaş ve düzeylerine göre ayrıntıları ile incelikleri ile anlatabilmelerinde işe yarayacak, kullanacakları kelimeler, kelime grupları, deyimler, terimler vb. olmalıdır.”* şeklinde olabilir. Bunun için de öğrencilerin o yaş düzeyine göre kelime hazinelerinin bilinmesi gerekmektedir. Okullarda hangi yaş grubundaki çocuğa hangi kelimelerin öğretileceği ve bu kelimelerin sayısının ne olacağı tam olarak tespit edilmemiştir. Günümüzde Türkçe için belirli yaşlardaki çocukların kelime hazinesinin ne olduğu, bunların hangilerinin aktif, hangilerinin pasif kelime hazinesini kapsadığı konusunda yapılan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır.

Türkçe Öğretim Programı’nda öğrencilerin kelime hazinelerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış ancak hangi kelimelerin öğretileceği ve hangi metotların kullanılacağından bahsedilmemiştir.

Demirel, öğretilecek kelimelerin belirlenmesinde, kullanım sıklığı olan ve öğrencilerin ilgi duydukları alanlara dönük seçilmiş kelimelerin belirlenmesinin bir ölçüt kabul edilebileceğini ifade etmektedir (1999). Ediger da (2002); çocuğun gelişim düzeyi ile uyumlu, öğrenciyi motive edecek, onun ihtiyaçlarına uygun kelimelerin öğretilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Öğrenciye ne tür kelimelerin kazandırılması gerektiği konusunda şu iki soru yol gösterici olabilir:

1. Öğrenciye kazandırılmak istenen kelime, onun hayat boyu kullanabileceği, kendisine gerekli olan bir kelime mi, yoksa metnin iyi anlaşılması için anlamına ihtiyaç duyulan, canlı olmayan bir kelime mi?
2. Aynı kelime öğrencinin bu konudaki ihtiyaç önceliklerine ve dil, düşünce gelişimine uygun mu? (Cemiloğlu, 1998)

Kazandırılmak istenen kelimeler yapılan alıştırmalar ile öğrencinin zihninde kalıcı hâle getirilebilir. Bunun için bazı metot ve teknikler kullanılmalıdır.

Kelime Öğretiminde Kullanılan Metotlar

Kelime hazinesini geliştirme ile ilgili birçok alıştırma olmasına rağmen tüm alıştırmaların iki başlık altında toplandığı söylenebilir. Birinci türdeki etkinlikler *kelimenin anlamı* üzerinde odaklanırken ikinci tür etkinlikler *kelimenin yapısı* ve onun oluşturduğu bağlama dayanmaktadır. Kelime öğretiminde öğrencilerin düzeyleri, ilgileri ve ihtiyaçları farklı olduğu için sınıf içerisinde kullanılan kelime öğretim metotları çeşitlilik gösterebilir.

Kelime öğretimi ve kelime hazinesini geliştirme, yalnızca sözlüğe bakıp kelimelerin anlamlarını alıp cümleler yazma değil kelimelerin fikirlerle ilişkilendirildiği karmaşık bir süreçtir (Akyol, 1997). Aşağıda Demirel (1999, 139), Hameau, (1988, 303) ve Pehlivan'ın (2003) önerdiği kelime hazinesini geliştirme metotları sıralanmaktadır. Bunlardan öğrencilerin ilgi ve düzeylerine uygun olan biri veya birkaçı seçilip uygulanabilir:

1. Görsel materyallerden yararlanma,
2. Öğretilecek kelimenin anlamını jest ve mimiklerle açıklama,
3. Okuma, yazma, konuşma, dinleme ve dil bilgisi çalışmalarından yararlanma,

4. Sözlük defteri oluşturma, bunu kullandırma (Burada amaç sadece öğrenilen kelime ve kelimenin anlamını yazıp öğrenmek olmamalı, tersine sayfa iki veya üçe bölünüp kelime detaylarıyla yani anlamı, türü ve örnek cümlede kullanımı ile

öğrenilmelidir. Bu bağlamda kelimelerin konu ve dilbilimsel fonksiyonlarına göre de yazılıp öğretilebileceği söylenebilir. Söz edilen durum şu örnekle açıklanmıştır.

Konularına göre: Ev, giyecekler, sağlık ve sağlık bilgisi, spor ve oyunları, alışveriş, seyahat, trafik, iş, politika.

Dilbilimsel fonksiyonlarına göre: Karşıtlar, eş anlamlılar, edatlar, bağlaçlar, deyimler, vb. (Aygün, 1999))

- 5.Sözlük ve yazım kılavuzu kullandırma,
- 6.Gözlem ve yaşantılara yer verecek durumlar oluşturma,
- 7.Kelimelerin değişik anlamlarını seçtirme,
- 8.Yabancı kelimelerden aynı ekle sona erenleri buldurma,
- 9.Ayrı ayrı verilmiş kelimelerden birleşik kelime oluşturma,
10. Bazı deyimlerin bağlı oldukları hikâyeleri anlatma,
11. Anlam değiştirme,
12. Kelimenin yapısını inceleme,
13. Kelimeleri ilgili oldukları konulara, eş, yakın ve karşıt anlamlarına göre sınıflandırma,
14. Sözüün gelişinden bir kelimenin anlamını çıkarabilme,
15. Kelimenin anlamını buldurma,
16. Eş anlamlı kelimeleri bir arada verme,
17. Çok anlamlı kelimeleri ve onların anlamlarını buldurma, birçok anlamı verilen kelimedenden hangisinin cümledeki anlamı karşıladığını seçtirme,
18. Bir kavramla ilgili değişik kelimeleri türetme, buldurma,
19. Bir kelimenin hangi kelimelerle birlikte kullanılabileceğini gösterme,
20. Bağlantı sağlayan kelimeleri gösterme,
21. Uzun bir kelime verip bunun içinden başka kelimeler çıkarma,
22. Bilinen bir kelimenin baş harfini değiştirip yeni kelime oluşturma,

23. Basamak oluşturma; bilinen bir kelimedden başlayıp her kelimenin son harfinden yeni kelime oluşturarak basamakları tamamlama,
24. Varlıkları karşılaştırarak benzetmelerden yararlanma,
25. Kelime bilmecelerinden yararlanma,
26. Bulmacalar,
27. Şarkılar, şiirler.

Yukarıda sıralanan etkinliklerden yararlanmadan önce bir ihtiyaç analizi yapılmalı, öğretilecek kelimeler bu analiz sonucunda belirlenmeli ve uygun etkinlik seçilip uygulanmalıdır. Örneğin “eş anlamlı kelimeleri bir arada verme” etkinliği yapılırken sınıf düzeyi dikkate alınmalıdır. Temur (2006), araştırmasında 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarında zıt anlamlı kelimeleri cümlede veya metin bütünlüğü içerisinde anlamda karşıtlık oluşturacak şekilde rahatça kullanabildiklerini tespit etmiştir. Ayrıca eş anlamlı kelimelerin kullanımının, zıt anlamlı kelimelere göre daha az olduğunu belirtmiş ve bu durumu, eş anlamlı kelime kullanımının bu sınıflar seviyesinde daha üst düzey bir dil becerisi gerektirdiği şeklinde açıklamıştır. Bu çalışmada da görüldüğü gibi özellikle araştırılan yaş seviyesi için kelime hazinesini geliştirme etkinliklerinde eş anlamdan çok zıt anlam ilişkisinden yararlanılmalıdır.

Yeni öğretilecek kelimeler sıralanan tekniklerden biri ya da birkaçıyla verildikten sonra her kelimenin bir cümle içerisinde nasıl yer aldığı gösterilmesi sağlanmalıdır. Geleneksel öğretimde, öğretilen her kelimenin cümle içerisinde kullanılması sağlanır. Çetinkaya (2002), alıştırma ile desteklenen kelime öğretim şeklinin, geleneksel öğretim şekli olan kelimenin anlamını vererek cümle içinde kullanmadan daha iyi olduğunu belirtmektedir.

Kelime çalışması esnasında metin-cümle-kelime üçgeni göz önünde tutulmalı, buna göre alıştırma yapılmalıdır (Aygün, 1999). Kelimeler değişik ve çeşitli anlamlar taşımaktadırlar. Bir kelimenin hangi anlamda kullanıldığı ancak geçtiği metin ve cümleden anlaşılabilir. Ediger (2002), öğretilecek kelimelerin bağlam içerisinde verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle öğrencinin bilmediği kelimenin, kullanıldığı cümle içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kelime öğretiminde çağrışım yönünden zengin ve yoruma açık bir yapıya sahip olan edebî metinlerden de faydalanılabilir. Ancak bu tekniğe, orta düzeyin son basamağında ve ileri düzeylerde başvurmak daha faydalı olur (Özünlü, 1983). Başlangıç düzeyinde dilin içerik ve nitelik açısından yeterli seviyede olmaması sebebiyle bu düzeyde edebî metinler ders malzemesi olarak kullanılmamalıdır (Senemoğlu, 1983).

Kelime öğretiminde, bir diğer önemli nokta da ders saatinde öğretilecek kelime sayısının belirlenmesidir. 40-50 dakika arasında olan bir ders saatinde 5-10 kelime öğretilmesi uygun görülmektedir. Grubun niteliğine ve ilgi alanlarına göre bu sayı 20–30 kelimeye kadar çıkabilir. Ancak kelimelerin tam olarak öğrenilmesi için öğrenci yeni öğrendiği kelimeleri aktif olarak kullanabilecek durumda olmalıdır (Demirel, 1999).

Kelime öğretiminde kelimedenden veya öğrenen kişiden kaynaklanan güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kelime öğretiminin gerçekleşebilmesi için bu güçlüklerin giderilmesi gerekmektedir. Bunlar:

1. Kelime öğretiminde ruh bilimi açısından karşılaşılan güçlükler
 - a. Öğretilecek kelimelerin doğasından kaynaklanan güçlükler,
 - b. Önceden öğrenilmiş ve yeni öğrenilecek kelimeler arasındaki etkileşim,
 - c. Aynı sürede öğretilecek kelime kümeleri arasında etkileşim,
 - d. Sırayla öğretilecek kelime kümeleri arasında etkileşim,
 - e. Öğretilecek kelimelerin yinelemeli olarak sunulmasının etkileri.
2. Kelimelerin doğasından kaynaklanan güçlükler
 - a. Kelimenin somut veya soyut olmasına,
 - b. Kelimenin kolay ya da karmaşık olmasına,
 - c. Kelimenin sözlükte bulunup bulunmamasına bağlı bir husustur. Buna göre somut kelimeler, soyut kelimelere göre daha çabuk ve kolay öğrenilmektedir (Demirezen, 1983).
3. Önceden öğrenilen kelimelerle sonradan öğrenilecek kelimeler arasında anlamlılık ve tanışıklık bağının olup olmaması da öğrenimi olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Eğer önce öğrenilen kelimelerle sonra öğrenilenler arasında bir çağrışım söz konusu ise öğrenim süresi azalmaktadır.

4. Öğrenilen kelimeler arasında etkileşim

- a. Kelimelerin bir sıra dâhilinde verilmesinde birinci ve sonuncu sırada yer alan kelimeler, ortadaki kelimelere göre daha kolay ve daha çabuk öğrenilmektedir. Örneğin beş kelimelik bir sıralamada 4. kelimenin öğrenimi zor olmaktadır.
- b. Öğretilecek kelimeler eş anlamlılık, zıt anlamlılık, yan anlamlılık ilişkisi içerisinde sıralanabilir.
- c. Bir derste öğretilebilecek kelimelerin sayısı öğrencilerin sayısı, düzeyleri ve yaş durumuna göre değişkenlik göstermektedir.
- d. Kelimelerin bir cümle içerisinde verilmesi kelimelerin öğreniminde etkili bir yoldur.
- e. Kelimeler bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora, basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru yapılan bir sıralamaya göre öğrenildiğinde daha kalıcı olmaktadır.
- f. Kelime tekrarının, telaffuzun geliştirilmesinde ve öğrenilmesi zor kelimelerin anlaşılmasında büyük rolü vardır (Göğüş, 1978).

Türkçe eğitiminde öncelikle yaş gruplarına ve amaca göre kelime hazinesinin tespiti yapılmalıdır. Bu tespitte kelimelerin kullanım sıklığının da göz önünde tutulması gerekmektedir. Öğretime yönelik hazırlanacak sözlüklerde de bu husus dikkate alınmalıdır. Bu nedenle kelime öğretiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bunlar :

1. Sözlü ve yazılı olmak üzere dilin çeşitli boyutlarda kullanılması için öğrenci cesaretlendirilmelidir. Kelimelerin, sözlü ve yazılı anlatım çerçevesinde kullanımına ilişkin bol bol alıştırmalar yapılmalıdır. Alıştırmalar seviyeye uygun olmalıdır.
2. Kelime öğretiminde seviyeye uygun edebî metinlerden yararlanılmalıdır.
3. Kelime öğretiminde yaş dikkate alınmalıdır. Yaş seviyesi, kelimenin soyut ve somut olması, ilgi alanları gibi niteliklerin göz önünde tutulmasını gerektirir.

4. Bilinenler yardımıyla bilinmeyen öğretilmeli, öğretime soyut değil de somut kavramlardan başlanmalıdır.
5. Öğretilen kelimeler mutlaka belli aralıklarla tekrar edilmelidir.
6. Derslerde öğrencilerin fazla yazmaları, fazla konuşmaları, fazla okumaları sağlanmalıdır. Çünkü dil öğretiminde alıştırmaya yapmanın önemi büyüktür.
7. Okuma, dinleme, konuşma, yazmadan oluşan dil becerileri kelime öğretimini destekler nitelikte olmalıdır.
8. Derste, konuyla bütünlük sağlayan sözlük, kitap, tv, teyp vb. gibi görsel ve işitsel araç ve gereçlerden yararlanılmalıdır.
9. Her kelime telaffuzuyla birlikte kavratılmalıdır (Özön, 1967).

Kelime öğretiminde göz önüne alacak noktaların yanında Erkan (1999), tek başına kelime öğretiminin anlamsız olacağını, bu kelimelerin okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileri ile anlam kazanacağını ifade etmektedir. Buna bağlı olarak Çeçen (2007), kelime hazinesini geliştirmenin dil eğitiminde amaç değil dil becerilerini geliştirmek için bir araç olduğunu ifade etmektedir. Kelime çalışmaları öğrencilere başlıca şu bilgi ve becerileri kazandırmayı amaçlar:

- a. Kullanmakta olduğu kelimelerin anlamlarını, kullanışlarını durulaştırmak; yanlış kullanmaları fark edip düzeltebilme yeteneği kazandırmak;
- b. Yeni kelimeler öğretmek, kelime dağarcıklarının yaşla doğal gelişimini hızlandırmak;
- c. Kelimelerin yapıları, tanıtarak, anlamlarını daha iyi belirleyebilecek bilgiler vermek;
- d. Kelimelerin türevlerini öğretmek kelime ailesini tanıtmak;
- e. Kelimelerin karşıtlarını, yakın anlamlılarını, karşılıklarını öğretmek, anlam sınırları üzerinde bilinç kazandırmak;
- f. Birleşik kelime, deyim, atasözü gibi kelime kümeleşmelerini tanıtmak, anlamlarını öğretmek;
- g. Bilmediği kelimelerin anlam ve yapısını öğrenebilmek için sözlük ve başka kaynaklara başvurma alışkanlığı kazandırmak;

- h. Kelimeleri, deyimleri, terimleri günlük ilişki ve yaratıcı anlatımında doğru ve yerinde kullanmayı öğretmek (Göğüş, 1978).

Bu amaçlar doğrultusunda kelime çalışmalarının öğrencilere kazandıracakları şu şekilde sıralanabilir:

1. Okuduklarını ve dinlediklerini doğru anlamaya başlarlar.
2. Konuşmalarında ve yazmalarında kelimeleri yerinde kullanırlar.
3. Kelimeleri doğru telaffuz ederler.
4. Kelimelerin eş anlamlılarını, karşıtlarını tanırlar.
5. Kelimelerin yazımına dikkat ederler.
6. Kelimelerin nasıl türediğini bilirler.
7. Sözlük, yazım kılavuzu gibi başvuru kitaplarını kullanmayı öğrenirler.

Öğrenilecek kelimeler başlıca okuma parçalarından, yazma ödevlerinden, konuşmalardan, ders programlarından çıkarılmalıdır. Bunlarda kelime, kendi doğal kullanılma ortamı içindedir ve anlam sınırları bellidir.

Öğretilecek kelimelerin seçiminde öğretmenlerin de bilinçli olması beklenmektedir. Özbay (2003) araştırmasının ilgili bölümünde Türkçe öğretmenlerinin derslerinde kullandıkları öğretim materyalleri arasında Türkçe ders kitaplarının, %94,44 gibi yüksek bir oranla ilk sırayı aldığını tespit etmiştir. Bu durum kelime öğretimi açısından olumsuz şekilde değerlendirilebilir. Çünkü ders kitaplarında öncelik, kelime gelişimine verilir ancak seçilen kelimelerin çoğu gerçek hayatı yansıtmaktan uzaktır. Kelime öğretimini sağlıklı olarak gerçekleştirmenin bir yolu da kelimeleri belli konulara göre sınıflamaktır denilebilir. Kelimelerin yalnızca anlamını verip bir başka kelimeye geçilmesi çabuk unutulmaya yol açar. Ancak birbiriyle ilişkili kelimelerin bir arada verilmesi kelimelerin öğrenimini kolaylaştırmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de ana dili eğitiminde kullanılan ders kitaplarına; kelime sayısı, kavram sayısı ve kelime hazinesi açısından bakıldığında ilginç sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Türkiye’de ana dili eğitiminde kullanılan ders araç gereçlerinde öğrencilere öğretilen kelime ve kavram sayısı diğer ülkelere oranla oldukça düşüktür (Akdoğan, 1999). Bu durum Türk öğrencilerin, kavramsal yönden gelişimine yeterli

kadar önem verilmediğini göstermektedir. Kavramsal yönden eksik olan bireyler kendilerini iyi ifade edememekte hatta anlatılanları dahi tam anlayamamaktadır. Bu nedenle Türkçenin eğitiminde kullanılmak üzere hazırlanacak ders kitaplarında kelime ve kavram sayısının artırılması ve kelime ve kavramların kazandırılmasına yönelik etkinliklerin yapılması çocukta dil gelişimini olumlu yönden etkileyecektir.

Ülkemizde kelime dağarcığını belirleme çalışmaları az da olsa mevcuttur ama belirlenen kelimelerin ana dili öğretim kitapları hazırlanırken dikkate alınmadığı gözden kaçmamaktadır. Türkçe ders kitaplarına seçilen metinlerin, öğrencinin seviye ve ilgisine uygun olması, günlük hayatta kullanabileceği kelimelerden oluşması gerekir. Ayrıca anlamı bilinmeyen kelimelerin diğer metinlerde de geçmesine dikkat edilmelidir. Çünkü yeni kelimelerin öğrenilmesi için uzun bir süreç gerekir. İlk duyulduğunda kısa süreli belleğe alınan kelimeler, uzun süreli belleğe aktarılmazlarsa çabuk unutulurlar. Tekrar bu aktarımın sağlanmasında önemli bir unsurdur (Çetinkaya, 2005). Yeni kelimelerin farklı metinlerde kullanılmasıyla kelime tekrarında doğal ortam sağlanmış olur.

SONUÇ

Türkçe eğitiminin her aşamasında yeni kelimelerle karşılaşmaktadır. Bu kelimelerin bellekten silinmeden tekrar kullanılması zaman gerektiren bir süreçtir. Bu nedenle yeni kelimeler, öğrencilere belli bir mantık çerçevesinde öğretilmelidir. Kelimelerin anlamları üzerinde yoğunlaşılmalıdır. Öğrencilere öğretilmesi hedeflenen kelimeler belli bir sayıda olmalıdır. Aksi takdirde bir kelime tam öğretilmeden diğer bir kelimenin öğretilmesine geçileceğinden öğrencilere öğretilmek istenen kelimeler tam anlamı ile kazandırılmaz.

Türkçe eğitiminde, kelime öğretilmesine verilen önem oldukça azdır (Erkan, 1999). Kelime tanıma ve ayırt etmenin öğretimi ve bu yolla kelime dağarcığının geliştirilmesi, ilköğretim çağındaki çocukların kullandıkları kelimelerin derlenmesi ve metinlerin bu derlenen kelimelerle hazırlanması gibi çalışmaların yok denecek kadar az olması okuma öğretimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için kelime hazinelerinin zenginleştirilmesi sağlanmalıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için şu öneriler getirilebilir:

1. Kelime öğretimine başlamadan önce öğrencilerin yaş ve ilgi düzeylerine göre bir ihtiyaç analizi yapılmalıdır.
2. Türkçe Öğretim Programı'nda sınıf seviyelerine göre hangi kelimelerin hangi yöntemlerle öğretileceği de belirtilmelidir.
3. Hazırlanan ders kitaplarında seviyeye uygun kelimelerle oluşturulmuş metinler yer almalıdır.
4. Öğretilecek kelimeler, bağlam içerisinde verilmelidir.
5. Kelime çalışmaları sırasında öğrenciye, sözlük kullanma alışkanlığı kazandırılmalıdır.
6. Kelime çalışmalarında öğrencinin dikkatini çekecek çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanılmalıdır.
7. Kelimelerin öğretimi sırasında yazım ve telaffuz üzerinde de durulmalıdır.
8. 2005 Türkçe Öğretim Programı'nda süreç değerlendirme esastır. Bu nedenle öğrenciyi öğretim yılı boyunca aktif hâle getirecek performans ödevleri ile kelime hazinesini geliştirmeye yönelik etkinlikler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, G. (1999). Ana Dili Eğitiminin Kişilik Gelişimine Etkisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Ankara.
- AKSAN, D. (1990). **Her Yönüyle Dil**. Ankara: TTK Yayınları.
- AKYOL, H. (1997). **Kelime Öğretimi**. *Millî Eğitim*. 134
- ALPEREN, N. (2001). **Türkçe Okuma ve Yazma Eğitim Rehberi**. Ankara: Alperen Yayınları.
- AYGÜN, M. (1999). Yabancı Dil Dersinde Sözcük Öğretimi ve Sözcük Dağarcığını Geliştirme Teknikleri. **Dil Dergisi**. S. 78.
- BUDAK, Y. (2000). Sözcük Öğretimi ve Sözlüğün İşlevi. **Dil Dergisi**. S. 92.
- CEMİLOĞLU, M. (1998). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Gençlik Vakfı Yayınları.

- ÇEÇEN, Mehmet A. (2007). Kelime Hazinesinin Geliştirilmesinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar. **Journal Of Turkish Linguistics**. 1 (1). Macedonia.
- ÇETİNKAYA, Z. (2005). Basit Tekrar ve Alıştırılmalar Yoluyla Sözcük Öğretimi. **Dil Dergisi**. S.130.
- ÇETİNKAYA, Z. (2002). İlköğretim İkinci Kademe Altıncı Sınıfta Ana Diline Ait Sözcüklerin Öğrenilmesi ve Kavranılmasına İlişkin Bir Araştırma. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale.
- DEMİREL, Ö. (1999). **İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi**. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- DEMİREZEN, M. (1983). Yabancı Dil Öğretiminde Yabancı Sözcüklerin Ruhbilimsel Sorunları. **Türk Dili Dil Öğretim Özel Sayısı**, S. 379-380.
- EDİGER, M. (2002). Vocabulary Development and the Curriculum. **ERIC**, Belge no: ED473483 (indirilme tarihi: 31.03.2008)
- ERKAN, Ahu G. (1999). Dört Temel Dil Becerisi Üzerine. **Dil Dergisi**. S. 76.
- GÖĞÜŞ, B. (1978). **Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi**. Ankara: Gül Yayınevi.
- HAMEAU, Marie-A. (1988). Söz Dağarcığı Öğretimi (Çev. Ramis Dara). **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi**. 3 (1).
- KANTEMİR, E. (1997). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Ankara: Engin Yayınları.
- KARATAY, H. (2007). **Kelime Öğretimi**. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. 27 (1).
- KAVCAR, C., OĞUZKAN, F., SEVER, S. (1995). **Türkçe Öğretimi**. Ankara: Engin Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (1992). **Gramer Terimleri Sözlüğü**. Ankara: TDK Yayınları.
- MEB. (2005). **Türkçe Öğretim Programı (1-5. Sınıflar)**. Ankara.
- MEB. (2006). **Türkçe Öğretim Programı (6-8. Sınıflar)**. Ankara
- ÖZBAY, M. (2001). 0-6 Yaş Grubu Çocuklarındaki Dil Gelişiminin Türkçe Öğretimi Açısından Önemi, **Bilig** (17).

- ÖZBAY, M. (2003). **Öğretmen Görüşlerine Göre Ankara Merkez İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**. Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.
- ÖZÜNLÜ, Ü. (1983). Yabancı Dil Öğretiminde Yazınsal Metinlerin Yeri ve Kullanılması. **Türk Dili Dil Öğretim Özel Sayısı**, S. 379-380.
- PEHLİVAN, A. (2003). Türkçe Kitaplarında Sözcük Dağarcığını Geliştirme Sorunu ve Çözüm Yolları. **Atatürk Üniversitesi Dil Dergisi**. S. 122.
- SENEMOĞLU, O. (1983). Yabancı Dil Öğretiminde Dil Düzeyleri Sorunsalı. **Türk Dili Dil Öğretim Özel Sayısı**. S. 379-380.
- SEVER, S. (2000). **Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- TEMUR, T. (2006). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazı Dilindeki Kelime Hazinesinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- TDK. (2005). **Türkçe Sözlük**. Ankara: TDK Yayınları.
- TOSUNOĞLU, M. (1999). İlköğretim Okuluna Başlayan Öğrencilerin Okuma Yazmayı Öğrenmeden Önceki Kelime Serveti Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış). Ankara.